

יש להמשיך למנוע כניסת פועלים פלסטינים, מנקודת מבט ביטחונית וכלכלית

16.01.2024 | פלדמן | פינס רות written by

עיקרי דברים

שאלת ההעסקה של פועלים פלסטינים בישראל נידונה כעת רבות, לאור הטבח הנורא ב-7.10 ומלחמת "חרבות ברזל". ממשלת ישראל נדרשת להכריע שוב בסוגיה זו, עם העלאת הנושא לדיון בממשלה והצעת פתרונות אפשריים בקבינט החברתי-כלכלי בקרוב. הנושא מקבל משנה תוקף בשל הפיגוע שאירע ברעננה, ב-15.10, על ידי שני שבח"ים.

- יש להמשיך במדיניות הנוכחית, שאינה מאפשרת כניסת פועלים פלסטינים לישראל בעת הזו.
- הטיעון העיקרי בעד החזרתם לישראל הוא החשש כי המצוקה הכלכלית, התסכול והבטלה יובילו את השטח התוסס ממילא להתפרץ נגד ישראל. שיקול נוסף הוא השפעת הסגר על המשק הישראלי ובראשו על ענף הבנייה. אך, מנגד לשיקולים אלה, עומד החשש מפני פיגועים שיבוצעו בישראל, ע"י פועלים או כאלה שייכנסו בחסותם. הלחימה בעזה מספקת לא רק השראה אלא גם דחף לנקום, בייחוד לנוכח התמונות והמסרים המשודרים ללא הרף ב"אלג'זירה".
- מנקודת מבט כלכלית ישראלית, ובהסתכלות ארוכת-טווח, הסתמכות ענף הבנייה על פועלים פלסטינים אינה נכונה.
- במקום הבאת עובדים פלסטינים יש לעודד כניסתם של פועלים זרים ממדינות נוספות, כמו גם להפחית חסמים לפעילות של חברות בנייה זרות בארץ, לצד הכשרת פועלים ישראלים לעבודה במגזרים שונים.
- יש לבטל את מכסות העובדים הזרים בענפים השונים ולאפשר העסקת עובדים זרים בכלל הענפים, תוך הטלת מיסוי מתאים על העסקתם, בשיעורים שיהוו פיצוי הולם עבור הממשלה ועבור כלל הציבור בגין ההשפעות השליליות של העסקת העובדים הזרים.

רקע

הסדרת עבודת פלסטינים בישראל החלה כבר בסוף שנות ה-60. עם זאת, ישראל כבר ידעה זמנים שבהם צומצם במידה ניכרת מספר העובדים הפלסטינים בישראל, בתקופות של אינתיפאדה ומתקפות טרור, לאחר ההתנתקות, בתקופת הקורונה [1] ובזמנים רגישים מבחינה ביטחונית.

בשנים האחרונות חלה עלייה במספר העובדים הפלסטינים בישראל, וביתר שאת לנוכח רפורמת ההיתרים שהעבירה ישראל בשנת 2022. [2] נכון לרבעון הראשון של 2023 עבדו בישראל למעלה מ־150,000 פועלים פלסטינים, כ-30 אלף מתוכם ללא היתר. ענף הבניין היה המעסיק הגדול ביותר של עובדים פלסטינים בישראל, הועסקו בו כ-125 אלף עובדים שאינם ישראלים, מהם כ-104 אלף פלסטינים.

הבעיה

לשילובם של עובדים פלסטינים בישראל ישנם גם היבטים כלכליים שליליים. הביקוש הרב מעיד על תלות של שוק העבודה הפלסטיני בשוק הישראלי. מנתוני בנק ישראל, עוד בשנת 2014 נקבע כי העבודה בישראל חשובה מאוד למשק הפלסטיני. לפי הלמ"ס הפלסטינית, העובדים הפלסטינים בכלכלה הישראלית היוו ב-2014 כ-11.7% מכוח העבודה הפלסטיני ביהודה ושומרון, וסך שכרם ב־2013 השתווה ל-12.3% מתוצר המשק הפלסטיני ביהודה ושומרון. [3] מאז, מספר העובדים הפלסטינים בישראל עלה מ-92 אלף אל למעלה מ-150 אלף.

מכיוון שרוב הפועלים הפלסטינים עובדים בישראל במקצועות שאינם דורשים הכשרה הכרוכה בקורסים לימודיים, או תואר אקדמי, אלא עבודת כפיים בבניין ובחקלאות, הדבר יוצר תמריץ שלילי ליציאה ללימודים ולרכישת השכלה, ואף אינו מעודד עבודה במקצוע של הפועל בתוך הרשות הפלסטינית. לעיתים השכר בישראל גבוה פי 2 לערך מהשכר ברשות הפלסטינית, כולל בעבודות הדורשות הכשרה מקצועית או לימודים. [4] הדבר יצר שכבת עובדים ברשות שנהנתה משכר עדיף בהרבה מהעובדים שלא יצאו לעבודה בישראל. כך נוצרה דינמיקה של לחץ מסיבות כלכליות למתן היתרים לפועלים מהרשות, בכפוף לסינון השב"כ, עם כל המשתמע מכך.

בנוסף לגידול הרב ב-2022 במתן אישורי עבודה לפועלים פלסטינים, נתוני בנק ישראל מצביעים על כ-15 אלף עובדים פלסטינים ללא אשרת שהייה (שב"חים) שוהים בלתי חוקיים) שהועסקו בענף הבנייה בתקופה זו, אך הערכות אחרות מדברות על מספרים גבוהים יותר, סביב 40 אלף שב"חים ויותר. חלקם לנים במקומות עבודתם, באתרי בנייה וכדומה. סך הכול, אפוא, הגיע סך הפועלים הפלסטינים שישראל הכניסה לשטחה באישור וללא אישור לכ-160,000 איש, כמעט כולם גברים שעסקו בעבודות פיזיות. [5]

מנקודת מבט כלכלית ישראלית, ובהסתכלות ארוכת-טווח, ההסתמכות של ענף הבנייה (ובמידה מסוימת גם של ענפים אחרים) על עבודתם של פועלים פלסטינים, בעלות נמוכה, גורמת לכמה בעיות, ביניהן: חוסר תמריץ להשקיע בשיפור הפריון בענף על ידי השקעה בהון פיזי ובטכנולוגיות מתקדמות; פגיעה בשכר ובתעסוקה של עובדים ישראלים בעלי השכלה נמוכה, ובראשם צעירים ערבים (דבר שמגביר גם את תופעת הפשע בחברה הערבית בישראל); פגיעה קשה בענפים אלה בתקופות של סגרים והפסקה זמנית (ובדרך כלל פתאומית ולא מתוכננת מראש) בהגעת העובדים הפלסטינים, כמו בימים אלה ובעקבות פגיעה זו יצירת לחצים לוביסטים ופוליטיים כבדים מצד ראשי הארגונים הענפיים (קבלנים, חקלאים ועוד) לסיוע חירום מצד הממשלה, תוך השתת

יש להימנע מהכנסת עובדים פלסטינים מיו"ש לישראל משיקולים ביטחוניים

1. קיים חשש ביטחוני ממשי מפיגועי השראה וחיקוי בהשפעת עזה.
2. פיגועי נקם על פעולת צה"ל הנרחבת וחסרת התקדים ברצועת עזה: עובדים שלהם קרובי משפחה ברצועת עזה ואשר מוזנים מכלי התקשורת הערביים המשדרים מתוך הרצועה את ממדי התקיפות הישראליות והיקפי הנזק, עלולים לבצע פיגועי נקם בשטח ישראל.
3. פיגועי נקם על הפעילות הישראלית ביו"ש: גם בזירה זו ² כוחות הביטחון הישראליים פועלים למיגור ומיטוט חמאס, מה שמביא להרוגים לא מעטים ולהרס.
4. הקשב של מערכת הביטחון צריך להיות ממוקד בעזה. כניסתם של העובדים הפלסטינים מיו"ש תדרוש מעקב ופעילות מודיעינית צמודה על ידי גורמי הביטחון, ובראשם השב"כ. זה הזמן להפנות את מלוא תשומת הלב אל הלחימה המתמשכת בעזה.
5. לקיחת "מרווח ביטחון" לבחינה מחודשת של מדיניות הכנסת הפועלים הפלסטינים, שעברו סינון וקיבלו היתר, לאור העדויות כי העובדים הפלסטינים מעזה שנכנסו לעבוד בישראל, בעיקר בעוטף, אספו מודיעין לקראת הטבח ב-7.10 וסייעו לחמאס-דאעש. על כן, "מי שנכווה ברותחין צריך להיזהר בצוננים".

פערים כלכליים כתוצאה מאי הכנסת העובדים

הענפים העיקריים שנפגעים מאי הכנסת הפועלים הפלסטינים הם ענף הבנייה, ענף החקלאות, תעשייה, בריאות, מסעדות, וניקיון.

לכל אחד מהענפים האלה יידרש למצוא פתרונות פרטניים שאינם תלויים זה בזה, אך ישנם צעדים רחבים שניתן לבצע לצמצום הפערים.

כיום, על רקע המלחמה ואיסור כניסתם של עובדים פלסטינים, ישנם לחצים רבים מצד מעסיקים, בייחוד בענף הבנייה, להגדיל במידה מאסיבית את מכסות העובדים הזרים המיועדים לעבוד בענף זה. כבר כיום חלק מהמכסות אינן מנוצלות; קיים חשש רב בקרב עובדים זרים להגיע לישראל בזמן מלחמה; וממשלות זרות לא תמהרנה לחתום על הסכמים בילטרליים חדשים. יש גם לקחת בחשבון את האפשרות כי עם המשך הלחימה יתבקשו פועלי הבניין מסין על ידי ממשלתם לעזוב בשל הרעת היחסית עם ישראל, או על ידי משפחותיהם. כך אירע עם העובדים התאילנדים, לאחר שרבים מעובדי החקלאות הזרים בעוטף עזה ספגו פגיעה קשה ביותר בשבת השחורה ב-7.10. מעל 30 עובדים זרים מתאילנד ו-10 משתלמים מנפאל נרצחו, חלקם הוחזקו בשבי החמאס וחלקם נפגעו.⁶ הנזק בטווח הבינוני⁷ ארוך יהיה כבד, הגדלה מאסיבית של המכסות, בייחוד לענף הבנייה (הזוכה כבר כיום למכסות רבות, בניגוד לרוב הענפים במשק), תקשה מאוד על קידום רפורמה עתידית.

ייתכן גם שבעתיד העובדים הפלסטינים יורשו לחזור לישראל, אך אז יהיה קשה מאוד, עד בלתי אפשרי, להקטין במהירות את מספר העובדים הזרים בענף. יתר על כן, ההשפעה הכלכלית העתידית של העובדים הזרים (והפלסטינים) על שוק העבודה בישראל עלולה להיות חמורה בהרבה מאשר בעשור האחרון, שבו המצב המקרו-כלכלי היה טוב מאוד ושיעור האבטלה של עובדים ישראלים בעלי מיומנויות נמוכות היה נמוך יחסית.

פתרונות

בעקבות המלחמה, הממשלה החלה לפעול לצמצום הנזקים הכלכליים בעקבות אי כניסתם של עובדים פלסטינים: אושרה הגדלת מכסת העובדים הזרים מ-30,000 לכ-50,000, בארבע פעימות. [7] משרדי הממשלה הנוגעים לדבר עתידים לחתום על הסכמים בילטרליים עם מדינות שונות להבאת עובדים, לדוגמה הודו, סרי לנקה, סין ומולדובה. [8] בנוסף לכך, משרד הבינוי והשיכון ייעל את מנגנון ההקצאה של חברות הביצוע הזרות העומדת על 12,000 עובדים ולהגדיל אותן בעוד כ-3,000 עובדים.

בנוסף לפעולות אלו, ניתן לגשר על הפערים והצרכים העולים במשק בעקבות אי כניסתם של עובדים פלסטינים על ידי נקיטת הפעולות המוצעות להלן.

המלצות

1. העסקת עובדים זרים בכלל הענפים, תוך הטלת מיסוי מתאים על העסקתם, בשיעורים שיהוו פיצוי הולם עבור הממשלה ועבור כלל הציבור בגין ההשפעות השליליות של העסקת העובדים הזרים (הן בפן הכלכלי והן בפן חברתי). במדיניות הנוכחית בישראל ישנן מכסות לעובדים זרים עבור ענפים ייעודיים תוך הפלייתם לטובה לעומת ענפים אחרים ² יש לבטלן. הצדקתן של המכסות לאותם ענפים ספציפיים, או לפחות לחלקם, טרם הוכחה, ונראה שהענפים הזוכים להטבה זו הם בעיקר הענפים שהצליחו ללחוץ בצורה היעילה ביותר מבחינה פוליטית. היענות ללחצים אלה תהווה שגיאה רצינית במדיניות החברתית-כלכלית. המיסוי הקיים כיום ברוב הענפים הזוכים למכסות אינו מספיק ואינו מכסה את העלויות החיצוניות למשק ולחברה. מנגד, איסור גורף להבאת עובדים זרים (פרט לאותם ענפים) איננו אופטימלי ויוצר חוסר שוויון בין מעסיקים בענפים שונים, הקצאת מקורות לא נכונה במשק ופגיעה בפריון העבודה ובצמיחה.
2. הפחתת רגולציה ומכשולים אחרים שמונעים מחברות זרות להשתתף בפעילות במשק הישראלי. לדוגמה, אין סיבה מיוחדת להביא עובדים מסין לעבודה אצל קבלנים ישראלים, אם חברת בנייה סינית יכולה לבצע אותה עבודה ביעילות רבה יותר ובמחירים נמוכים יותר, תוך הבאת העובדים שלה מסין.
3. עידוד אוכלוסיות בישראל שבהן שיעורי אבטלה גבוהים לצאת לשוק העבודה בענפים הנפגעים, על ידי מתן הטבות מס ותמריצים כלכליים ואף לחזק את הממשק בין ענפי הבנייה לשירות התעסוקה.

4. עידוד תהליכי אוטומציה, הכנסת רובוטיקה ובינה מלאכותית (למשל קידום "חקלאות חכמה" בישראל) בבתי עסק ובמשקים השונים שנפגעו כתוצאה מהמלחמה. לצורך זה, הממשלה תוכל לסייע באמצעות תוכניות תמיכה וסבסוד זמניות ומוגבלות בזמן.

[1] "תעסוקת פלסטינים בכלכלה הישראלית במשבר הקורונה", בנק ישראל, 29 בדצמבר, 2020
<https://boi.org.il/publications/pressreleases/29-12-20>

[2] החלטת ממשלה מספר 1328 מיום 27.03.2022
https://www.gov.il/he/departments/policies/dec1328_2022

[3] "קטע מדוח בנק ישראל לשנת 2014 שיתפרסם בקרוב: התרחבות התעסוקה הפלסטינית בישראל ומאפייניה", בנק ישראל, 03 במארס, 2013
<https://boi.org.il/publications/pressreleases>
קטע-מדוח-בנק-ישראל-לשנת-2014-שיתפרסם-בקרוב-התרחבות-התעסוקה-הפלסטינית-בישראל-ומאפייניה/

[4] חגי אטקס, "ההשפעה על התעסוקה בישראל על כח העבודה הפלסטיני, בנק ישראל", נובמבר 2011
; <https://www.boi.org.il/media/qpcpxnvw/dp201111h.pdf>

חגי אטקס ואסטבן קלור, "הצעה לשיפור מצבה הפיסקלי והכלכלי של הרשות הפלסטינית", המכון למחקרי ביטחון לאומי ה-16 INSS, ביוני 2022
<https://www.inss.org.il/he/publication/pa-fiscal>

[5] יובל ניסני, "90 אלף פועלים פלסטינים עובדים בבניין. מי יחליף אותם?", גלובס, 27 באוקטובר, 2023
<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001461063>; סוניה גורודיסקי והיאלי יעקבי-הנדלסמן, "בתוך שנתיים ☒ מספר השבח"ים שעובדים בישראל הוכפל", ישראל היום, 19 במאי, 2022
<https://www.israelhayom.co.il/business/article/11099138>

[6] "סוגיות הנוגעות למהגרי עבודה בעקבות מלחמת חרבות ברזל", קן לעובד, 29 באוקטובר, 2023.

[7] החלטת ממשלה מספר 1002 מיום 27.10.2023, הגדלת מכסות עובדים זרים בענף הבנייה בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" ותיקון החלטת הממשלה
<https://www.gov.il/he/Departments/policies/dec1002-2023>

[8] יערה שפירא, "התכנית להחלפת העובדים הפלסטינים במשק הישראלי ☒ לצמיתות", כאן, 31 בדצמבר 2023
<https://www.kan.org.il/content/kan-news/defense/666536>